Nasıl Bir Gerçek?

Hayli zaman sonra bir gün Rahmi aradı.

Üç yeni genç inşaat mühendisinden söz etti. Lisans bölümünü bitirmişler; master yapacaklarmış; onun proje müdürü olduğu şantiyede çalışmaya başlamışlar. Hangi üniversiteden olduklarını söylemedi. Sonradan Vatan Mühendislik Yüksek Okulu'ndan mezun olduklarını öğrendim. (O yıllarda İstanbul'da birçok özel yüksek okul açılmıştı.) Gençlerle beni tanıştırmak istiyormuş. Önümüzdeki hafta benim için de uygun olan bir akşamüstü buluşabilir miymişiz?

«Yine senin evde mi olacağız? Bu sana ağırlık vermez mi?» diye sordum.

«Bana bir ağırlığı olmaz ama evde toplanmayalım.» dedi. Gençlerin belli bir konu üzerinde serbest ortamda tartışmaya henüz yeterince alışkın olmadıklarını, konuşmaları yönlendirmek gerekeceğini, bunu kendisinin yapmasının uygun düşeceğini, bu bakımdan evde rahat edemeyeceğini, dışarıda buluşmanın daha elverişli olacağını söyledi.

«Sen de bilirsin ki, mühendislerin felsefe ile ilgili konulara pek aklı ermez; senin gibi "seçilmiş olanlar" hariç!.. Onun için konuşmalarımızda ölçülü olmalı, özellikle birbirimizle çekişmekten kaçınmalıyız.» dedi, «Bildiğin bir yer var mı? Hem bir akşam yemeğinde servisi iyi olan hem de şöyle sessiz sakin?»

Bana niye soruyordu ki?.. Lokalimiz vardı. Orada görüşemez miydik? Ara sıra başka konuklar da gelmiyor muydu? Madem onlar da Rahmi'nin yanında çalışan genç mühendislerdi, ne sakıncası olabilirdi ki? Üstelik özel toplantı yapmak isteyen küçük gruplar için bölmeler de vardı orada.

Ben düşüncelere daldığım için yanıt vermeyince, «Alo!... Alındın mı yoksa?.. Senin için demedim canım, her kuralın bir istisnası vardır. Hem senin Orta Doğu Teknik Üniversitesi zaten istisnadır.» dedi. Gülerek, «Kimileri orada mühendislik okuyacağına tiyatro bile yapar.»

«Yok canım, düşünüyordum.» diyerek bizim lokal önerimi belirttim.

Bir şey demedi. Düşündü, düşündü…

Bu kez uyarma sırası bendeydi. Beylik lâfı yapıştırdım: «Hayrola Rahmi? Karadeniz'de gemilerin mi battı?»

«Şimdi bu gençleri oraya götürünce, orasının ne mene bir yer olduğunu sorarlarsa ne diyeceğiz? Onu düşünüyordum.» dedi.

«Bunu düşünecek ne var?» dedim ben de, «En iyisi doğrusunu söylemektir. Kafa yapıları elverişli olanı daha yakından tanımaya girişir sonra kendisi de isterse dernek üyeliğine öneririz. Sınavda başarılı olan kabul edilir. Tıpkı benim gibi.»

«Ohooo!... Sen işi nerelere getirdin!» dedi Rahmi, «Hele dur bakalım. Biliyorsun ki, herkes kabul edilmez.»

«Ben de onu diyorum zaten. Üye olmadıkları halde oraya götürülmelerinde sence bir sakınca varsa, başka bir yer de düşünebiliriz.»

Rahmi bir akşam belirleyince haber vereceğimi söyledi.

«Abdürrahim?» diyecek oldum.

Bu görüşmeye onun da katılmasını uygun bulmuyordu; tutumunun gençlere ağır, sözlerinin sert gelebileceğinden çekiniyordu.

«Bana hiç de öyle gelmedi.» dedim.

«Sen başkasın.»

«Bakarsın onlardan da kimisi başkadır.»

Bu diretme üzerine razı oldu.

***

Belirlenen gün ve saatte ben lokale erken gittim. Tam toplanacağımız bölmeyi hazırlatmıştım ki, Rahmi tanışacağımız üç genç meslektaşımızı getirdi: İbrahim, Ömer ve Sıtkı.

Şundan bundan konuşurken, meslekî bakımdan paylaşabileceğimiz pek bir ortak noktamız bulunmadığını fark ettim. Kendilerini bir şey sanıyor ama doğru dürüst bir şey bilmiyorlardı. Üçü de öyle olduğuna göre, bu durum galiba öğrenim görmüş oldukları özel yüksekokuldan ileri geliyordu.

Abdürrahim gecikmişti. Ben beklemeyip masaya geçmemizi önerdim. O da gelince bize katılırdı.

Oturduk. Siparişlerimizi verdik. Bir yandan servis yapılırken diğer yandan günün söyleşisine başladık.

Gerçek Kavramı

Rahmi «Bu akşam "gerçeklerin araştırılması" konusu üzerinde duracağız.» diyerek görüşmeyi açtı.

Vay!.. Sürprize bakın!.. Bana söylememişti. Ne kadar zamandır görüşmeyi beklediğim konuydu bu. Fakat bu gençlere ağır gelmez miydi acaba?

Rahmi, onlara dönerek, «Herhangi bir konu üzerinde tartışmaya başlamadan önce kavramlarda anlaşmış olmak çok yararlıdır. Yoksa asıl konuda görüşmeyi bir yana bırakıp kavram uyuşmasına varmaya çalışmak gerekebilir.» dedi.

Benim için yeni değildi bu.

Ses eden çıkmaması üzerine, «Şimdi ben size bu akşamki söyleşimizde geçeceğini sandığım bazı kavramların tanımını yapıp özet açıklamalar vereceğim. Bir itirazı ya da bildiği farklı olanlar belirtsin. Bundan sonra asıl konumuza gireriz. Ne dersiniz?.. Uygun mu?» diye sordu.

Yine kimseden ses çıkmayınca, gerekli gördüğü kavramları tanımlamaya başladı. Arada sırada duruyor, tam anlamış olduğumuzu sağlama bağlamak ister gibi yüzümüze bakıyordu; ben dahil.

Ben ise put gibiydim. Renk vermiyordum. Salt dinlemek daha uygundu.

«Gerçek, bir nesne, bir nitelik ya da bir durum olarak var olandır. İmgelere, görünüşlere, anlayışlara, uydurmalara, yakıştırmalara, yanılsamalara karşıt bir anlam içerir. Sözlüklerde yer alan tanımından daha ileri olmak üzere bir kavram olarak ele alındığında, nitelik ve özelliklerinin yalnızca somut ya da soyut olması gerektiği ayrıca tartışılabilir.» dedi.

Ben sırf ortaya bir soru atmış olmak için, sessizlikten sıyrılıp, «Gerçek tekil mi yoksa çoğul mudur? Bağımsız mı yoksa bağıntılı mıdır? Önce bunun da ortaya konması gerekmez mi?» deyiverdim.

Tam on ikiden vurmuşum.

Rahmi, «Zaten felsefede çağlar boyunca tartışılmış olan konulardan biri de odur.» deyip, "gerçek" kavramının dört ayrı biçimde tanımlanmakta olduğunu belirterek şöyle bir sıralama yaptı:

Nesnel (Objektif) Gerçek: İnsanın bilgi sürecinde insandan bağımsız olarak var olan, insanın dilediğince değiştiremeyeceği, tüm sanıların dışında olduğu savunulan gerçek.

Öznel (Sübjektif) Gerçek: Salt düşüncede var olan, yalnız insanın bilincinde oluşabilen gerçek.

Saltık (Mutlak) Gerçek: Yetkin, bütünsel ve değişmez olan ya da öyle olduğu benimsenen gerçek.

Göreli (Rölatif) Gerçek: Sürekli olarak değişen, başka gerçeklerle ilintili ya da bağıntılı olan gerçek.

Sonra, «Tanımlar böyle çelişkili olunca, bunlardan hangisi geçerli sayılır ya da yadsınırsa, gerçekleri araştırmanın yolu ve yöntemi de ona göre olur. Eğer tanımı baştan yanlışsa, araştırılmasına ilişkin çalışmaların sonunda varılan şey de gerçek olmaz.» dedi.

Gençlerden biri, Ömer sanırım, «Peki ama bunu nasıl anlayacağız?» diye sordu ama ben, «Bir dakika, o sorunun yanıtından önce kavramlar bakımından benim sormak istediğim bir şey var.» dedim.

Rahmi, «Tamam. Önce kavramlarda uyuşalım, Ömer'in sorusuna sonra geliriz.» diyerek, beni destekledi.

«Zaman zaman bir de "doğru" diye bir terim kullanılıyor. Bunu "gerçek" ile nasıl bağdaştıracağız?» diye sordum.

Rahmi, «Sen bunun yanıtını aslında gayet iyi bilirsin hatta doğrudan açıklayabilirsin sanırım ama tartışacağımız konu bakımından yerinde bir soru.» diyerek, şöyle bir açıklama yaptı:

«Güncel kullanımda dilimizi, Türkçeyi yanlış öğreniyoruz; yer yer her nasılsa edindiğimiz alışkanlıkla bir şeyi anlatırken yanlış terim kullandığımız da oluyor. Bunların tipik örneklerinden biri de "gerçek" kavramıdır. Şimdi ben size gerçek "realite" ile özdeştir diyecek olursam bu kavramı gayet iyi anlarsınız çünkü hepiniz teknik öğrenim gördünüz ve Batı dillerinden alınarak dilimize uyarlanmış birçok terime alıştınız.

Ancak sıradan bir kişi "realite"nin ne olduğunu bilmez; gerçek ile "hakikat"ı eş anlamlı tutar. Oysa değildir. Bizden bir kuşak öncekilerin kullandığı "hakikat" sözcüğü aslında "doğru" ile eş anlamlıdır. Şimdi ben bunun karşılığı olarak "verite" sözcüğünü kullanırsam, bu sizin için bile anlamlı olmayabilir. "Gerçek" sözcüğünün eski dildeki tam karşılığı, sıkı durun, belki de bunu hiç duymadınız, "şen'iyet"tir. »

Ömer «Benim sorum güme gitti galiba**?**» diye yakınınca, Rahmi, «Yoo!.. Hiç de değil**.**» diyerek gönlünü aldı, «Doğruyu bulmak için doğru kavramlarla yola çıkmak gerekir. Oysa kavramlar yanlışsa, bulmuş olduğumuzu, yanılarak doğru sanabiliriz. İster istemez başa dönüp kavramları irdelememiz gerekir. Bunları bitirelim; senin soruna da sıra gelecek.»

Kimi zaman tek bir tümce içinde aynı sözcüğü farklı anlamlar taşımak üzere kullanırız ya... Rahmi de öyle yapmıştı. Bunun üzerine ben «Rahmi, "doğru" sözcüğünü üst üste üç kez kullandın. Belli ki, "gerçek" kavramına girmeden önce "doğru" sözcüğünün anlamını daha iyi belirlemek gerekir, öyle değil mi?» diye önceki dileğimi bir kez daha belirttim.

Rahmi, «Elbette!» diyerek şöyle bir açıklama yaptı:

«Dilimizde "doğru" sözcüğünün çok anlamı var. Bu, zaman zaman karışıklığa neden oluyor. Örneğin biz mühendisler doğru sözcüğünü "eğriliği ya da kırıklığı olmayan düz bir hat" anlamına gelmek üzere de kullanırız. Oysa bu sadece geometride geçerlidir. Güncel dilde birisine "doğru adam" denince, onun tutum ve davranışlarında dürüst ya da âdil olduğu belirtiliyor demektir. Ancak buradaki "doğru", dil kullanımındaki kipi bakımından sıfattır, isim değil. Bizim konumuz olan "doğru" ise isim kipindedir. Bunları birbirinden ayırt etmek gerekir.»

Abdürrahim'den alıntılamış olduğum bir şeyi satmaya giriştim.

Bir kavramı belirlerken karşıtının da göz önünde tutulmasında yarar olduğunu belirtip, «Doğruyu "yanlış olmayan" diye tanımlarsak bu bizi bir yere götürür mü?» diye sordum.

Rahmi, «Götürür götürmesine ama konu "gerçek" olunca belki doğruyu "gerçeğe uygun olan" ya da "gerçeğin insanın zihnindeki yansıması" olarak tanımlamak daha yerinde olur.» dedi.

«O zaman da doğru, "gerçek" ile tıpatıp aynı olmayacağı için "göreli" bir nitelik taşır, değil mi?»

«Evet!.. Bu nedenle tek bir sözcükle "gerçek" diyorsak, bu "nesnel gerçek" anlamındadır. Felsefede ya da akıl yürütmede "öznel gerçek" kavramı dile getirildiğinde ise, bu da tek bir sözcükle "doğru"nun karşılığı olur.»

Ben, «Şimdi "saltık gerçek" ile "göreli gerçek" kavramlarını yerli yerine oturtmalıyız.» derken, Ömer'in huzursuzlanmaya başladığını fark ettim.

Rahmi ya görmedi ya da aldırış etmedi. Bu bağlamdaki karışıklığı ortadan kaldırmak için şöyle bir açıklama yaptı:

«Felsefede bu gibi kavramların her biri bağımsız ve tek başına değildir. Öncelikle "öznel gerçek" ya da "doğru" kavramı ile "nesnel gerçek" ya da kısaca "gerçek" kavramı birbirinden ayırt edildikten sonra, bunların her ikisi ayrı ayrı saltık ya da göreli olarak nitelenebilir. Elbette "öznel gerçek" mutlaka görelidir çünkü kişiye göredir. Kişi kendi doğrularını kesin ve değişmez sayacak olursa, bunları saltık gibi görür. Oysa "saltık gerçek", tanımı uyarınca zaten nesneldir. Konunun irdelenmesine geçtiğimizde bunları daha iyi anlama olanağını elde edeceğiz.»

Rahmi benim karşımda, İbrahim onun yanında oturuyordu. Diğerleri benim solumda, Rahmi'nin karşısındaydı. Yeni tanıştığımız için henüz Sıtkı ile Ömer'i birbirine karıştırıyordum.

İbrahim'in yüzünden sıkılmış olduğu okunuyordu. *"Diğerleri de sıkılmış olabilir."* diye düşündüm. Aslında buraya böyle bir söyleşide bulunmak üzere ve kendi istekleriyle gelmişlerdi. Rahmi'nin onları zorlamış olduğunu düşünemezdim. Dolayısıyla konunun ağırlaşmasına dayanmalıydılar.

Buna karşın ortama bir canlılık getirmek istedim:

«Benim bildiğim birbirine karşıt iki temel dünya görüşü vardır. Biri **"metafizik"** ya da **"idealist"** dünya görüşü, diğeri **"diyalektik"** ya da **"materyalist"** dünya görüşü olarak anılır. Eğer bu dünya görüşlerinin özelliklerini de ortaya koyarsak, "gerçek" kavramını çok daha iyi anlayabiliriz.»

Rahmi, «Doğru söylüyorsun ama işin o bölümüne daha sonra gelmeliyiz.» diyerek, beni engelledi.

O engelleme de engellenecekti çünkü tam o esnada garson ve komileri yemek servisini yaptılar.

Bu sırada Rahmi, «Ne içiyoruz?» diye sordu ama sorusunun yanıtını bir bakıma kendisi verdi: «Ancak bu akşam alkol yok. Hadi biraya izin verelim ama hepsi o kadar.»

Çoğunluk su üzerinde anlaştı.

Garsonun işi bitince Rahmi sözüne devam etti:

«Kavramlara bir başlangıç olarak değindik. Aslında "gerçek" kavramını değil, gerçeklerin nasıl araştırılacağını incelemeliyiz. Bu araştırmayı yapacak olan kim?.. Biz insanlar... Gerçeği araştırabilmek için ya da araştırılan şeyin "gerçek" olabilmesi için, en azından bu terimin anlamı ile ters düşmemek bakımından, böyle bir uğraşının doğru ilkelere uyup doğru bir yöntemle yapılması gereklidir. Dolayısıyla, işte Ömer, senin sorunun yanıtı budur. Ancak bu da yeterli sayılmaz. Gerçekleri araştırma uğraşısına girişecek olan insanın bireysel nitelikleri de amaca ulaşma hatta yaklaşma olanağını büyük ölçüde etkiler. Her şeyden önce bunların üzerinde durmuş olmalıyız ki, ilerleyebilelim.»

İbrahim, «Aklım karıştı.» diye âdeta söylendi, «Gerçek kavramıyla, gerçeklerin araştırılması konusuyla bireysel niteliklerin ne ilgisi olabilir?»

Rahmi hepimize hitaben «Haydi afiyet olsun. Bir yandan yiyelim bir yandan konuşalım.» dedikten sonra, İbrahim'in sorusuna benim yanıt vermemi istedi.

Yanlış bir şey söylemekten ya da konuyu saptırmaktan çekindim. «Bana düşmez.» deyince, Rahmi, «Peki, ben açarım, sen devam edersin.» diyerek başladı.

«Bir kişinin gerçekleri araştırabilmesi için önce kendi öz varlığını tanıyıp eleştirebilmesi yani kendini bilip öz eleştiride bulunabilmesi gerekir.»

İbrahim «Bir şey daha sorabilir miyim?» deyince, Rahmi «Bakın, tartışma yönteminde de anlaşalım. İçimizden biri, hangimiz olursa olsun, bir diğerinin dediklerinin kapsamındaki herhangi bir şeyi iyi anlamamışsa, açık yüreklilikle hemen sorsun. İbrahim'in yaptığı gibi… Sakın anlamış gibi görünmesin. Anlamadığını anlamış gibi görünmek, başkasına karşı boş bir böbürlenme oluşun berisinde insanın kendi kendisini aldatması olur.» dedi.

Öz Eleştiri

İbrahim, Rahmi'nin görüşmelerimizin yöntemine ilişkin söylediği üzerine rahatlamış gibiydi. «Benim bildiğim "öz" sözcüğü "kendi" anlamına gelir.» dedi. «Şu halde "öz varlık" ile "öz eleştiri" de kişinin kendi varlığı, kendi eleştirisi demektir. İnsan kendisini değil, başkasını eleştirir. Çünkü eleştiri "tenkit" demektir. Yoksa bu da bir başka anlamda mı kullanılıyor?»

Rahmi bana dönerek, «Bunu sen açıklamak istemez misin?» diye sordu. Bunu öyle bir tarzda sormuştu ki, kaçamazdım. İlle de beni etkin olarak tartışmanın içine sokmak istiyordu. Acaba getirdiği gençlere benim bu gibi konularda çalışıp birçok şey öğrenmiş olduğumu göstermek mi istiyordu? Bunu anlamama olanak yoktu. Şöyle bir açıklama yaptım:

«Öz varlık, eski dilde "nefis" denilen şeydir. Bu nedenle de bunu "insanın kendi varlığı" diye tanımlayıp geçmek pek doğru olmaz. Bu kavram insanın gerek bedensel gerekse tinsel yani ruhsal özelliklerinin tümünü kapsar. Burada önemli olan nokta, insanın öz varlığını tanımasıdır.

Diyelim ki, insan bedensel özelliklerinin tümünü çok iyi biliyor. Aslında bunu bilmesi için en azından tıp öğrenimi görmüş olması gerekir ama biz bildiğini varsayalım. Asıl önemli olan ise, kendisinin bedensel değil, tinsel özelliklerini bilmesidir. Bu olanağa zaten sadece kendi sahiptir. Bu konuda başkaları yalnızca görünüşe bakarak bir yargıda bulunabilir. Kişinin bunu bilmesi için de kendisine karşı tarafsız davranmayı başarıp kendisini incelemesi gerekir. Onu öz varlığını tanımaya yönelten budur.»

İbrahim, «Kusura bakmayın ama bu nasıl olacak?» diye âdeta katılmadığı görüşünde olduğunu belirtince, «Önce insanın hem bilgi birikimini hem aklını kullanması, sonra da kendisine karşı dürüst olması, yanılgılarını açıkça görebilmesi ve kendi kendisini aldatmaması gerekir. Bu uğraşının sonunda kişi, bilgi düzeyi ve yeteneklerinin bilincine varır. Bunun için de kendisine sorular sorup içtenlikle yanıtlaması gerekecektir.» dedim.

«Ne gibi sorular?»

«Örneğin "Ben neyim ve ne değilim?" diye sormalıdır. "Neleri yapmayı başarabilirim; neleri yapamam?.. Kendi buyrultum yani irademdışındaki olay ve olguların karşısındaki duygularım ve eğilimlerim acaba nasıl?" diye sormalıdır. Üstelik bu soruların yanıtlarını verecek olan da kendisidir.» diye bir açıklama yaptıktan sonra, «İyi söyledim mi?» gibisinden göz ucuyla Rahmi'ye baktım. Başını "onaylama" anlamında sallıyordu. Demek iyi gidiyordum. Yüreklendim.

«Öz eleştiriye gelince…» diyerek biraz soluk alıp devam ettim, «Bu, insanın inançlarında, benimseyişlerinde, sözlerinde hatta düşünülerinde, eğilimlerinde, tutum ve davranışlarında yanlış ve yanılgılı olanları, kendi kendine arayıp bularak bunları "doğru" olanlarla karşılaştırmasıdır.»

İbrahim bu kez, «Peki, bu ne işe yarayacak?» diye sordu.

Söyleşi ikili konuşmaya dönüşüyor gibiydi. Yine Rahmi'ye baktım. Başıyla *"Devam et"* işareti verdi.

«Bu uğraşı, insanın kendine inanmasını ve güven duymasını sağlar.» dedim, «Kendi kendisiyle baş başa iken bile içtenlikli olamayan, bir türlü kendini sorgulayamayan, hata ya da yanlışlarını açık yüreklilikle kabullenemeyen yani kendi kendisine itirafta bulunmayan bir kişi, tinsel özgürlüğüne sahip çıkamaz. Buyrultusuna yani iradesine de egemen olamaz.»

İbrahim kesti: «Şu "buyrultu" dediğiniz şey nedir?.. Kusura bakmayın bazı sözcüklerinizi tam anlayamıyorum da…»

Rahmi «Zararı yok.» diyerek aramıza girdi. İyi de etti. Çünkü İbrahim'in temel bilgilerdeki yetersizliği canımı sıkmaya başlamıştı. Üstelik anlaşılır olabilmesi için hem buyrultu hem irade sözcüklerini kullanmıştım. Dinlemiyor muydu ne?

Fakat Rahmi sabırlıydı. «Önce birbirimizin ne dediğini tam anlamalıyız ki ne konuştuğumuzu da anlayabilelim.» diyerek, yine bana dönüp bu soruyu da yanıtlamamı istedi.

«Ben konuşurken eski sözcüklerden kaçınmaya çalışırım. Bu nedenle zaman zaman ne dediğim anlaşılmayabilir.» dedim. Bu yalnızca bir açıklama değil, açıkça biraz da sitemdi çünkü İbrahim yaşça benden daha gençti. «Az önce anlaşılabilir olması için "buyrultu" sözcüğü ile birlikte "irade" sözcüğünü de kullanmıştım. Acaba şimdi daha iyi anlaşıldı mı?»

İbrahim, «O tamam ama şu "yanılgı" ile "yanlış"ın farkı nedir?» diye sorunca, "yanılgı"nın "hata" sözcüğünün karşılığı olduğunu belirtmem gerekti. Onun da anlaşıldığı onayını alınca, konuşmamı sürdürdüm:

«Kimi zaman birey, kendi kusur ve yanılgılarının olumsuz sonuçlarını başkasına yüklemeye kalkışır. Bunu yapmamalıdır. Buluncu yani vicdanı ile baş başa kaldığında, benliğindeki olumsuzlukları ve noksanlıkları arayabilmelidir. Bu uğraşı, bireye hem kendini aşma hem de evrim doğrultusunda ilerleme olanağını sağlar. Bunu başaramayan bir kişinin gerçekleri araştırması boşuna bir çaba olur. Çünkü kendi gerçeklerini bilmeyen bir kişinin evrensel gerçekleri kavramasına olanak yoktur.»

Rahmi, «Güzel söz.» dedi.

Şaşırmıştım. «Hangisi?» diye sormak zorunda kaldım.

«Şu son söylediğin.»

Konuşurken kendimi öylesine kaptırmıştım ki, ne dediğimi hatırlayamadım. Rahmi yineledi: **«Kendi gerçeklerini bilmeyen kişi, evrensel gerçekleri kavrayamaz.»**

Ömer «İnsan öz eleştiri yapınca hatalarından kurtulur mu?» diye sorunca, Rahmi bunu olgunlukla karşılayıp «Hayır!» diye yanıtladı. «İnsan, yanılgı ve yanlışlarını düzeltmekte başarısız kalabilir ama bunun bilincine varırsa kendisini gerçeklere ulaşmasına engel olacak etkenlerden korur.»

İbrahim bu kez, «Bilincine varmak ne demek?» diye sorunca, Rahmi sözü yine bana aktardı.

«Bu akşam ben sözlük görevini üstlendim galiba» diye sitemli bir girişten sonra, «Bilinç, insanın kendisini ve çevresini anlama, tanıma ve değerlendirme yetisidir. İnsanı diğer hayvanlardan ayıran temel "insana özgü öğe" olduğu söylenebilir. İnsanın kendi düşünüleriyle yapıp etmelerinin hem nedenleri hem sonuçlarıyla birlikte farkına varmasını sağlar. Gerek kendini gerekse çevresini ve doğayı, giderek evreni bilgili ve düzeyli bir tarzda kavramasına olanak veren özelliğidir.» diye bir açıklama yaptım.

İbrahim'in yüzüne baktım.

Anlamış gibi görünmüyordu.

Hemen yanımda oturan ve o ana kadar hiç konuşmamış olan Sıtkı, İbrahim'e «Yani bilinç insanın algılama yeteneğidir.» deyince, Rahmi «Hayır, hayır!... Karıştırma.» diye âdeta atıldı. «Bilinç "algılama yeteneği" değildir. Algılama yeteneği her insanda kendiliğinden vardır ama bilinç kendiliğinden olmaz. Üstelik algılama yeteneği bazı hayvanlarda insandan daha güçlü ve üstündür. Bilinç kısmen bireysel, çoğunlukla toplumsal bir olgudur. İnsan, bilinçlenme sürecinin en önemli kısmını toplum içindeki yaşamında sonradan kazanır.»

Sıtkı, «İnsan düşünen hayvandır dendiği gibi mi?» deyince, Abdürrahim'in bana Descartes ile ilgili olmak üzere "İyi ki bir lâf etmiş." deyişini anımsadım. Rahmide aşağı yukarı aynı şeyi söyledi. Sanırım o da işin kavramlardan önce terimler düzeyine indirgenmiş olmasından sıkılmıştı. Onun da getirdiği bu gençleri yeterince iyi tanımadığı anlaşılıyordu. «Abdürrahim de nerede kaldı?» diyerek bir nefes almak istedi. Sanki bu akşam Abdürrahim'in hiç gelmemesini yeğleyen o değildi. Bana bakarken kaşlarını kaldırıp alnını kırıştırdı. Sanki *"Ne yapayım? Bu gençler işte bu kadar."* der gibiydi.

«Şimdiye dek çoktan gelmeliydi. Yerimizi biliyor. İstersen bir ara verip gelmesini bekleyelim ya da bir arayalım.» dedim.

İbrahim «O da kim?» diye sorunca, Rahmi şaşkınlığını gizlemedi: «Tanımıyor musunuz şantiyeden?» diye sordu. Hayret, aynı inşaatta çalışıyor ama an üst kademedeki proje müdürü yardımcısını tanımıyorlardı. Garipsedim.

Rahmi, Abdürrahim'in de şantiyedeki görevi dışında dostlarımızdan biri olduğunu, sık sık söyleşilerimize katıldığını, bilgi ve görüşleriyle bize ışık tuttuğunu belirtti. Sonra, «Yok, beklemeyelim. Belki bir engeli çıkmıştır. Bakarsın hiç gelmez. Devam edelim.» dedi, Sanki *"Ben bir nefes almak için onu sordum. Aslında hiç gelmese çok daha iyi olacak."* der gibiydi.

Ernest Renan'ın bir sözünü anımsamıştım. Alıntılı belirterek söyledim:

«Gerçek her kendisini isteyene açılmaz. O ancak herhangi bir yönü kayırmayan, hiçbir gizli erek gütmeyen, kesin bir özgürlük ve tolerans ile toplumsal işlerin yönetiminde etkili olmak gibi özel bir amaç peşinde koşmaksızın, kendisini arayan zekâlarca elde edilebilir.»

Bu sözünde gerçeği sanki buyrultusu olan bir canlı varlık gibi belirtiyordu ama asıl vurguladığı nokta gerçekleri arayacak kişinin "iyi niyetli" olması gereğiydi.

Rahmi dudak büker gibi oldu. «İyi ama bu sözdeki gerçeğin kavram bakımından "nasıl bir gerçek" olduğu da önemli. Sanki bir öznel yaklaşım var. Bir bütünden tek bir pasaj almakla olmaz. Tümü gerek.» dedi.

«Peki kendimizi aklına gelen o öznel yaklaşımın, -her ne ise- dışında tutup bu sözlerin özüne bakamaz mıyız?» diye diretmem üzerine, «O zaman şöyle olsun;» dedi, «Gerçekleri araştırmaya girişecek olan kişi, her bakımdan erdemli bir insan olmalıdır.»

«Cemil Sena Ongun'un şöyle bir özdeyişi var: "Yetkinliğin gerçek işareti, yanılgıya düştüğümüzü fark etmek değildir. Aslında gerçeğin nerede olduğunu ve onu nasıl yitirdiğimizi kavrayabilmektir." Buna ne dersin?» diye ekleyince, «Bu lâfları nereden üretiyorsun?» diye sordu.

Çantama eğildim. Bir dosya çıkarıp gösterdim.

«Ohooo!... Sen dersini çalışıp gelmişsin.» dedi.

İbrahim, «Bu değindiğiniz Cemil Bey kim? O da dostlarınızdan biri mi?» diye sordu. Bu hiç de beklenmedik bir soru değildi ama ben *"Ernest Renan'ı neden sormadı acaba?"* diye düşündüm.

Cemil Sena

Rahmi, Cemil Sena Ongun'un çağdaş felsefecilerimizden olduğunu, birçok yapıtı bulunduğunu, yapıtlarında soyadını pek kullanmadığını belirtip, özellikle ***"Filozoflar Ansiklopedisi"***nin her evde bir başvuru kaynağı olarak bulunması gerektiğini, bunu her büyük kitapçıda bulabileceklerini söyledi. «Bulamazsanız bana söyleyin. Ben ne yapar eder, size birer takım sağlarım.» dedi. Sonra başıyla bana devam etmemi işaret etti.

«Ben Cemil Sena'nın bu sözünü almış olduğum kitabının tümünü okumuş değilim; kusura bakmayın.» diye başladım. «Sanırım hayli eski bir tarihte ve pek az sayıda basılmış. Piyasada yok. Bir dostumda vardı. Okumak için ödünç istemiştim. "Ödünç alınan kitap bir daha geri gelmez." diye vermedi. Ancak benim için özellikle okumak istediğim bölümlerin fotokopisini çekme zahmetine katlanmaya razı olmuştu.» dedim.

Ömer, «Hiç öyle şey olur mu?.. Bu hırsızlıktır.» deyince, Rahmi, «Hırsızlık olmasa da bir tür el koymadır. Kitap için genellikle mubah sayılır.» dedikten sonra, «Haydi konuyu dağıtmayalım.» diye beni uyardı.

Çıkardığım kâğıttan okudum:

"Gerçeklerin hiçbiri yüreklerimizdeki kadar parlak, vicdanlarımızdaki kadar doğru değildir."

«Bu sözüyle gerçekleri araştıracak olan bir kişinin önce kendi iç evrenini kurmuş olması gerektiğini vurguluyor.» diye bir yorum yaptıktan sonra, Tolstoy'un bir sözünü okuyarak ekledim:

"Yüksek bilgelik ve gerçek, içimize sindirmek istediğimiz tertemiz bir su gibidir. Ancak kendi içimizi temizlersek toplanan suyu da belli bir düzeye kadar temiz tutabiliriz."

Ömer, «Ben bunu anlayamadım.» dedi. İbrahim, «Ben de... Hem "yüksek bilgelik" ne demek?» diye sordu. Bunun üzerine Rahmi özür dileyerek, benden "bilgelik" kavramının da kısa bir tanımını yapmamı istedi.

«Kısa bir tanım zor olur ama deneyeyim.» dedim, «Bilgelik, eski deyişle "hikmet", "bilgi" ile "erdem"in birleşiminden oluşan olgunluktur. İnsanın öz varlığını bilmesinden doğan iç aydınlıktır. Tutkuları dizginleyip tinsel bütünlüğe varmak, özveri ve tolerans ile bireysel gelişimi sağlamaktır.»

«Tam "tutku", "özveri" ve "tolerans" kavramlarının tanımlarını da yapayım mı?» diyecektim ki, Rahmi «Bilgelik kavramını şimdilik bir yana bırakmalıyız. Çünkü bu kavramın bir de tarihsel geçmişi ile eskiden farklı yorumlanışı vardır ki, onlar bugünün konusunun dışında kalmalıdır. İsterseniz bir gün o konuyu bir diğer söyleşimizde ele alırız. Şimdi, Cemil Sena'nın demek istediği şey şu;» diye başlayarak, şöyle bir yorum yaptı:

«Gerçekleri araştırabilmek için gerekli bir diğer bireysel nitelik de "iyi ile kötü", "doğru ile yanlış" gibi karşıt kavramları ayırt edebilmektir. Bu uğraşıya girişecek olan kişi, aklını kullandığı gibi duygularına da egemen olmalıdır. Bireysel bilgi birikiminden gerektiğince yararlanmalıdır. Bunu yaparken de dağarcığında yer alan bilgilerin tümüyle somut mu, yoksa bir bütünden soyutlanmış mı olduğunu iyice inceleyip anlamalıdır.»

«Yine Cemil Sena'ya dönebilir miyim?» diye sordum.

Rahmi, «Evet, lütfen.» diye izin verince, şu deyişi okudum:

"Doğruyu eğri, dikeyi yatay göstermek için ışığın yerini değiştirmek yetişir. Nice gerçekler, bu oyun sayesinde yalan ve yanlış sayılmıştır."

Hemen ardından da ekledim: «Kuşkusuz böyle bir oyunla nice yalanlar ve yanlışlar da insanlara "gerçek" diye yutturulmuştur. Bu örnek sözdeki "doğru" ile "dikey" gerçekler olarak alınırsa, bu arada "ışık" da bir gerçek olduğuna göre, "eğri" ve "yatay" gerçeklerin arasındaki ilişki ile ortaya çıkmaktadır ki, işte bunlar "gerçek" değildir; birer "gerçek benzeri" yani imgedir çünkü gerçekten soyutlanmışlardır. Eğer imgelere "gerçek" denilecek olursa yanılgıya düşülür.»

Aslında bunları kafamdan uydurmamış, Cemil Sena Ongun'un anlatımlarından çıkarmıştım. İbrahim, «İmge nedir?» diye sorunca hiç şaşırmayıp, "hayal" ile eş anlamlı olduğunu söyleyerek geçtim. «Nitekim Cemil Sena Ongun konuyla bağlantılı bir diğer özdeyişinde de ***"Gerçekler hayallerin değil, hayaller gerçeklerin yavrularıdır."*** diyor.» sözünü ekledim.

Rahmi'ye dönüp bu söz üzerine bireysel bir yorum yapmak üzere izin istedim.

Rahmi yorumun zaten bireysel olduğunu, topluca benimsenince artık yorum olmaktan çıktığını anımsatıp, «Buyur!» dedi.

Terim kullanımında yaptığım yanlışı düzeltmesinden ötürü hiç de alınmadım. Buna alışmıştım. Üstelik çok yararlı olduğunu görüyordum. «Çağlar boyunca, toplumların ve toplumları oluşturan geniş halk tabakalarının bilgisizliklerinden ve kör inançlara bağlanmış olmalarından yararlanan egemen güçler ve çıkarcı zümreler, insanların somut gerçekleri araştırmasını engellemiş, toplumları kendi "gerçek benzerleri"nin boyunduruğunda karanlığa tutsak etmişler. Oysa aydınlığa yönelen bir gerçek araştırıcısı, kendisini iyi tanımaktan doğan yargılarının gücünden yararlanabilmeli. Düşünme özgürlüğünü hiçbir çerçeveyle kısıtlanmasına meydan vermeden sonuna kadar kullanmalı.» dedim.

Sıtkı, «Böyle yapılacak olursa iyi ve güzel olan gerçeklere ulaşılabilir mi?» diye sorunca, bunu Rahmi şöyle yanıtladı.

«Bilgilerini artırıp olgunlaşma doğrultusunda ilerlemek isteyen bir kişi mutlaka iyiye, doğruya ve güzele yönelmelidir. Bundan kuşku duyulamaz. Fakat gerçek her zaman "iyi" ve "güzel" olacak diye bir şey yoktur. Eğer öyle sanırsanız yanılır, umutsuzluğa düşebilir, gerçeklere uzanan yoldan kolayca sapabilirsiniz. Bu nedenle de varılmış olan gerçekleri bir ön yargıyla ya da yanlış bir kanıyla, öylesinin olamayacağını varsayıp korkarak hemen yadsımamak gerekir. Tersine, onların üstüne üstüne gitme cesaretini gösterebilmek zorunludur.»

Rahmi öyle deyince, Cemil Sena Ongun'un bir diğer özdeyişini ekledim:

"Asıl kör olanlar gözleri görmeyenler değildir. Gerçekleri seyretmekten korkanlardır."

Rahmi «Çok doğru ve yerinde ama böylesine ağır bir felsefeye girince genç dostlarımızı yoruyor ve sıkılmalarına yol açıyoruz.» dedi, «Konuyu biraz daha somut olarak ele alalım.»

Bu kez ben onu yakalamıştım. Somut = fiziksel olarak var olan… Fakat onu söylemedim. «Yani basit olarak demek istiyorsun.» dedim.

Rahmi bana, «Bir bakıma aynı kapıya çıkar ama ben özele indirgemekten söz ettim. Örnek vererek açıklamak istiyorum.» diye yanıtladı, «Diyelim ki bir kişi gerçekleri araştırma uğraşısında gerekli bireysel yeterliliği kendinde buldu. Üstelik yapmacıktan sıyrılmış, kesinlikle içtenlikli yani samimî. Bundan sonra gerçekleri araştırmak için ne yapmalı? İşte bunun üzerinde durmalıyız.»

Tam o sırada Abdürrahim çıkageldi. Gecikmesinden ötürü bin bir özür diledi.

Gençlerle tanıştı. O da onları şantiyede hiç görmemiş meğer. İbrahim'in yanına oturup, «Ne kadar da acıkmışım!» diyerek ortadaki mezeleri atıştırmaya başladı.

Konuşmalarımız ister istemez kesintiye uğramıştı.

Rahmi neler görüşmüş olduğumuzu bilmesi bakımından Abdürrahim'e, kavramları atlayarak bir özet yapıverdi.

Garsonu çağırıp onun için de yemek servisi yapılmasını istedik. İçecek olarak en çok biraya razı olması gerektiğini belirttik. O da bizim gibi suya razı oldu.

Yemek servisi hayret edilebilecek denli çabuk geldi.

Yöntem

Abdürrahim açlığını giderirken, Rahmi de boş durmayıp gençlere âdeta kısa bir konferans verdi:

«Gerçekleri araştırmak için farklı yöntemler var.» diyerek başladı, «Bunlardan birini seçebiliriz. Örneğin öteden beri var olan belirli bir felsefî düşünüş biçimine uymayı benimseyebiliriz. Hiçbirine uymadan, farklı felsefeleri irdeleyerek bir sonuca varmayı öngörebiliriz. Hatta tümüyle öznel bir görüşe bile bağlanabiliriz.

Şimdi bakalım, bunlardan hangisi daha elverişli?

Belirli bir felsefî düşünüş biçimine uyacak olursak, düşüncelerimizin gelişmesi bakımından zorunlu bir alıştırmanın gereklerini yerine getirmiş gibi bir iş yapmış oluruz. Bu tür bir alıştırmanın, düşünme özgürlüğümüze ve özgür düşüncemizi üretmemize engel olmamasına hatta herhangi bir şekilde kısıtlamamasına çok dikkat etmemiz gerekir. Aksi takdirde, belirli bir felsefe, sınırları ve kavram kalıpları bakımından gerçeklerin gerisinde ya da tümüyle dışında kalmamıza neden olabilir.

Belirli bir felsefeye uymamak, özgür düşüncenin sınırlarını alabildiğine açar. Ancak bu kez gerçekleri araştırma yolunda yapacağımız çalışmanın amaçtan tümüyle uzaklaşması, "gerçek" ile hiçbir ilgisi olmayan birtakım yanıltıcı sonuçlara yönelmesi gibi bir tehlike vardır.

Herhangi bir felsefeye uymamak, hiçbir felsefî düşünüşe değer vermemek demek değildir. Birbirine benzer ya da tümüyle farklı felsefeleri irdeleyip bir ortak sonuca yönelirken, uygulanan bu yöntemin diğerlerinden daha olumlu ve daha etkili olduğunu garantiye almak gerekir.

Tümüyle öznel yani sübjektif bir görüşe bağlanacak olursak, bunun yararı ancak kısa bir süre için zekâmızın canlı tutulması, düşünce jimnastiği yapmak olur. Bu yöntemle olsa olsa önceden belirlenmiş ve kesin sayılan gerçeklere ulaşabiliriz. Dogmalara saplanabiliriz. Hatta kör inançlar ile bağnazca savunulan katı görüşlerin yüzdüğü bir havuzda boğulabiliriz. Daha ileriye gitme olanağını yitirmiş oluruz. Dolayısıyla böyle bir yöntem, daha başlangıçta kişinin kendi özgürlüğünü ortadan kaldırması demektir. Gerçeklerin araştırılmasında bu risk göze alınamaz; hiçbir zaman da göze alınmamalıdır.»

Konuşmasının bu aşamasında birtakım başka terim ve kavramlara değineceğini, özellikle genç dostlarımızın bunların tanımlanmasını isteyebileceklerini, bu nedenle her bir yeni terim ya da kavram kullanınca, bazılarını bilsek bile bunları kısaca açıklayacağını söyledi.

Sözünü şöyle sürdürdü:

«Tarihe şöyle bir göz atacak olursak, gerçekleri araştıran ya da gerçeklere varmayı erek edinmiş felsefî düşüncelerin doğayı gözlemleyerek işe başlamış olduğunu görürüz. Kimi düşünürler açıklamalarını madde üzerine kurarken kimileri doğada var olmayan "idea" ya da benzer kavramları yeğlemiştir.»

Sözü arasında bana dönüp, «Sen de bunu istiyordun, işte geldik.» dedikten sonra devam etti.

«Metafizik, varlığın her türünün ruhsal bir nedenden oluşup gene "ruhsal" olan bir ereğe yöneldiğini benimseyen, bundan ötürü değişmezliği ve ilintisizliği savunan bir dünya görüşüdür. Sözlük anlamı bakımından "fizik ötesi" demektir. Herhangi bir olgunun, fiziksel nitelikli yöntemlerle anlaşılıp açıklanabilmesini olanaksız görür.

Temelini metafizikten alan felsefeler şunu savunur: "Her varlık ya da her olgu, her zaman ve ancak kendisinin aynıdır. Bir şey hiçbir zaman kendisinden başka bir şey olamaz."

Dolayısıyla bu felsefede kavramlar bütünden soyutlanarak incelenir. Aynı anda var olan iki zıt kavram birbirlerinden apayrı tutulur. İlişkileri ve çelişkileri kabul edilmez.»

Rahmi bunları anlatırken Abdürrahim'in söze girmeye can attığını fark etmiş olacak ki, «Abdürrahim, hiç kıvranma.» dedi, «Sen şimdilik yemeğini yemeye bak… Nasıl olsa sıran gelecek. Kendi görüşlerinin doğruluğunu anlayabilmek için onlara karşıt görüşleri de bilmeli ve değerlendirmelisin. Öyle değil mi?»

Abdürrahim ağzındaki lokmayı yutmaya çalışırken, «Öyle ama metafizik buna olanak vermiyor.» diye yakınacak oldu.

Rahmi «İyi ya!» dedi, «Ben de zaten öyle olmadığını söylemiyorum. Fakat hoşlanmadığın, uygun görmediğin bir felsefeyi, hoşlandığın ve uygun gördüğün bir felsefeden çok daha iyi bilmelisin.»

Abdürrahim, ağzı dolu dolu, «Bilmediğimi nereden çıkardın?» diye kendini savunmaya kalkışınca, Rahmi, «Ben senin için böyle bir şey söylemedim. Genç dostlarımız bilmeyebilir. Onun için bir özet yapıyorum.» derken, ben de Abdürrahim'e bu gençlerin temel bilgiler bakımından yetersiz olduklarını nasıl anlatabileceğimi düşünüyordum.

Ciddi bir tonla ve sanki bir otorite konuşuyormuş gibi, «Bunlar hepimiz için yararlıdır. Dinleyelim lütfen.» dedim.

Abdürrahim bana *"Ne demek istiyorsun?"* der gibi baktı. Renk vermedim. Nasıl olsa anlayacaktı.

Rahmi «İkinci aşamaya geliyoruz» diyerek sözünü sürdürdü, «Daha sonra ortaya "Septisizm" ya da "Kuşkuculuk" olarak anılan bir akımın çıktığını görürüz.»

Abdürrahim dayanamadı. «Metafiziğin öncesi de var. Septisizm'e gelene dek birçok felsefe görülür.» diyecek oldu.

Rahmi bugün ve bu ortamda Felsefe Tarihi'nin tümünü gözden geçirme olanağımızın bulunmadığını, sadece bir özet yaptığını, en önemli noktalara kısaca değinip geçtiğini söyleyip, konuşmasını şöyle sürdürdü:

«Kuşkuculuk, gerçeklere ilişkin kesin bilgiye hiç ulaşılamayacağını öngörür. Bu nedenle, "Bilinemezcilik" ya da "Agnostisizm" olarak anılan akım ile de uyuşur.

Bunun ardından "Kritisizm" ya da "Eleştiricilik" denen bir akımdan söz edebiliriz. Özelliği bakımından, bir yandan kuşkuculuğa karşı çıkarken, diğer yandan da akıl yoluyla metafiziği çökerten bir tutum takınmıştır.

Felsefe, "Pozitivizm" ya da "Olguculuk" denilen akım ile ilerlemiştir. Bu yeni akım ile birlikte gerçeklerin araştırılmasında artık ne akıl yolu ne de gözlemlerle elde edilen bulgular yeterli bulunmaktadır. Her bilginin "gerçek" sayılabilmesi için mutlaka kanıtı aranır.

Dolayısıyla bundan böyle gerçeklerin araştırılması "bilim"in doğrultusuna oturtulmuştur.

Abdürrahim «Hah!» dedi ama Rahmi onu duymazdan gelerek devam etti:

«Bence, ne bunlar ne de yakın geçmişimizde ortaya çıkmış felsefelerden en sonuncusu, en yenisi, en gelişmişi felsefî düşüncenin artık evrimini tamamlamış bulunduğunu gösterir. Gerçi sözlük anlamı bakımından "felsefe" gerçeklerin düşünce yoluyla araştırılmasıdır ama kavramsal olarak bu kadarla kalmaz. İlk başından günümüze dek geçirdiği değişimle, edindiği aşamalarla gelişim göstermiştir. Ancak bu, artık daha ileri bir aşamaya varamayacağını değil, aksine evrende araştırmaya değer bir gerçek bulundukça, gerçeklerin tümü açıklığa kavuşturulmuş olmadıkça onun da gelişimini sürdüreceğini göstermektedir.»

Ömer «Gerçeklerin araştırılmasında sadece felsefeye dayanıp güvenmek yeterli midir? Gerçekleri salt düşünce yoluyla araştırmak başarılı sonuçlar verir mi? Bilim ve teknolojinin sağladığı bilgi gerekmez mi?» diye sordu.

«Buna en başta değinmiştim.» dedi Rahmi, «O zaman hiçbir felsefeye kesinlikle güvenmemek ama tümünü irdeleyerek ve her birinden yararlanarak birleştirici bir yöntem uygulamak gerekir.»

Sıtkı, «İyi ama siz hep felsefeden yana bir tutum takındınız.» diye âdeta suçlayınca, Rahmi şöyle bir açıklama yaptı:

«Ne genel olarak felsefenin tümünden ne de özel olarak herhangi bir felsefî düşünüşten yana bir tutum takındım. Anlatmış olduklarım öyle bir izlenim vermişse, ya ben anlatamadım ya da iyi anlaşılamadı. İsterseniz şöyle diyelim, belki daha iyi anlaşılır:

Her felsefe sistemi, kendini "tek doğru" saymış, bu yüzden başlangıçta öyle görünmese bile sonradan bağnazlığa düşmüştür. Felsefelerin zaman içinde canlılıklarını yitirmeleri, dayandıkları bilgilerin eskimesinden, tasarımlarının zamanla değişen koşullar altında yürümez oluşundan, işlevlerinin sürdüremeyip geçersiz kalışlarından ileri gelir. Oysa biz gerçekleri araştırırken zamanla değişebilecek felsefelere değil, bilimsel temellere, deneye ve sınamaya dayanan bilgilere hatta bunların kendisine bile değil, bilimsel nitelikli yöntem ve ilkelere güvenmeliyiz. Dikkat edin: Bilimsel yöntem demiyorum. Çünkü aslında ona bir diyecek yok ama konu felsefe ile de bağlantılı gerçeklerin araştırılması olunca, bu yanlış anlaşılabilir. **Bilimsel nitelikli yöntem** diyorum.»

Bunu üzerine basarak, özenle vurgulayarak söylemişti.

Abdürrahim bu fırsatı kaçırmayıp, «İşte diyalektiğe geldin.» diye araya girdi. Diyalektikten söz edilmezse çatlardı.

Rahmi «Hayır! Henüz gelmedim ama geleceğim. Ne kadar da acelecisin. Biraz sabırlı ol.» deyip, sözünün sonrasını getirmeye girişti:

«Gerçekleri araştırırken tümüyle öznel bir görüşe bağlanmak bizi nasıl dogmalara sürüklenme ve giderek bağnazlığa düşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyorsa, belirli bir felsefeyi temel dayanak olarak almak da bir diğer benzer tehlike yaratır. Bu tehlikeden sakınmak, sadece kuralları ve ilkeleri kesinleşmiş olan herhangi belirli bir felsefenin sınırlarını özgürce aşmak ya da olabildiğince genişletmekle olanaklıdır.

Bu durumda yine önceki sözüme dönüyorum. En uyumlu ve gerçekleri araştırmak bakımından amaca yönelmede en etkili yol, herhangi bir felsefeye bağlı kalmayıp değişik felsefelerin analiziyle bir senteze doğru ilerlemektir. Hatta felsefeleri birer araç gibi kullanmak, birbirlerinden apayrı olanların bağdaştıkları noktaları bulmak için aralarında köprüler kurup ortak görüşleri belirlemek, belki "felsefeler üstü" denilebilecek, "bilimsel" ve "akılcı" olarak nitelenebilecek bir yöntem uygulamaktır.»

Rahmi'nin çok ilginç bulduğum şu son sözleri üzerine bir özet yapma gereğini duydum:

«Şu halde gerçekleri tüm felsefelerin dışında fakat tüm felsefeleri içeren bir düşünce ve eylem biçimiyle bilimsel yönteme güvenerek araştırmanın en olumlu ve en etkili yol olduğunu söyleyebilir miyiz?»

«Evet!»

«Demek ki, "felsefeler üstü" yöntemle gerçekleri araştırırken başarılı olabilmek için, ilgili felsefeleri de bilmek, doğruları ve yanlışlarıyla göz önünde tutmak gerekir.»

Abdürrahim atıldı: «Geliyorsunuz. Geliyorsunuz.»

Rahmi Abdürrahim'in niyetini bilmiyormuş gibi. «Nereye?» diye sordu.

«Nereye olacak! Diyalektiğe.»

«Gelmekte olduğumuzu nasıl çıkardın?»

«Çünkü» diye sözüne başladı Abdürrahim, «Diyalektik düşünce biçimine alışabilmek için yüzyıllardan bu yana hatta belki binlerce yıldan beri kökleşmiş olan düşünme alışkanlıklarından kurtulmak gerekir. Bir idealistin, bir teistin, bir deistin, bir panteistin, bir ateistin, bir deterministin, bir materyalistin, bir pozitivistin, bir rasyonalistin hatta beğenmesem de kabul edeyim ki bir metafizikçinin bile düşünce tarzından yararlanıp, bunların tümüne değer vererek hepsini bilgelikle bir diyalektik dünya görüşü içinde birleştirmek ve uzlaştırmak gerekir.»

Rahmi, «Anlayışlı olmak, tolerans göstermek gerekmez mi?» diye sordu.

Abdürrahim hemen, hiç düşünmeden «Elbette…» diye yanıtlayınca, Rahmi'nin gülüşünden bu sorunun bir tuzak olduğunu anladım.

«O zaman sen de anlayış göster. Biraz toleranslı davran.» dedi, «Bak, öylesine çok terimi birden bir anda, ardı arkasına kullandın ki şimdi genç dostlarımız senden bunların bir bir tanımını isteyecek.»

Abdürrahim «Hay hay!» dedi, «Hangisinden başlayayım?»

Rahmi, «Bence bu ayrıntılara gerek yok» diye yumuşak bir yanıt verdi, «Sanki günlerce aç kalmış gibisin. Yemeğine odaklanmış, ne anlatmakta olduğumu göz ardı ederek sözü ille de senin istediğin yere getirmeyişimden ötürü kıvranıp duruyorsun. O konuya girelim de rahatla bari. Ancak her bir sözcüğün anlamının hepimizce bilindiğinden emin olalım.»

Karşıtlar

Gençlerden epeydir ses çıkmıyordu. Sonunda İbrahim beklediğim soruyu sordu:

«Bu diyalektik dünya görüşü dediğiniz şey nasıl bir şeydir?»

Hoppala!… Anlayamamış mıydı?

Rahmi mühendislik eğitimi görmüş olanların hep rakamlarla uğraştıkları için felsefî konularda pek az şey bildiğini söylerken haklı mı çıkıyordu acaba?

Yoksa düzeltmeli miydi?.. Hiçbir şey bilmediklerini…

Soruyu Abdürrahim usulca yanıtladı: «Temel olarak az önce Rahmi'nin değindiği metafizik ya da daha doğru ifadesiyle düalist dünya görüşünün karşıtıdır. Olay ve olguların tüm yanlarıyla ve tüm ilişkileriyle birlikte kavranmasını öngören bir dünya görüşüdür.»

Rahmi, «Bu düşünce tarzının ileri gelen adlarından biri olan **Hegel** şöyle der» diyerek, Abdürrahim'in söylediğine biraz daha açıklık getirdi:

«Herhangi bir şeyin anlaşılır duruma gelebilmesi için, karşıtı ile birlikte düşünülmesi gerekir.»

Durdu. Anlaşıldı mı gibisinden baktı. «Bu Hegel'in sözü, benim deyişim değil. Ona güvenerek doğru olduğunu kabul edersek, gerçekleri araştırırken kullanılan diyalektik düşünce yöntemi uyarınca, metafizik yaklaşımı da göz önünde tutmak gerekir.»

İbrahim, «Gerçi diyalektiği tam olarak anlamış değilim ama bu durumda soruma metafizik ile düalizmi de eklemem gerekiyor.» dedi.

Rahmi «Aynı sözleri yinelemeyelim.» diyerek, İbrahim'in bu sorusunun yanıtını az önce vermiş olduğunu, Abdürrahim'in de zaten bu nedenle diyalektiğin de belirtilmesini istediğini söyledi. «Ancak şunu ekleyebiliriz:

Metafizik dünya görüşüyle uyuşan felsefelerin ortak özelliği, hepsinde de varlığın tümünün ruhsal bir nedenden oluşup ruhsal bir ereğe doğru yöneldiğine dair bir "ön yargı" bulunmasıdır.

Diyalektik dünya görüşüne göre ise evren her şeyin her şeye bağlı olduğu ve karşılıklı olarak birbirini etkilediği bir bütündür. Olaylar arasındaki evrensel bağ, aynı zamanda bir "neden ve sonuç ilişkisi" sayılır. Nedenler ve sonuçlar karşılıklı olarak birbirlerini etkileyip yer değiştirebilir.»

Bunları söyledikten sonra İbrahim'in önünden Abdürrahim'e doğru bakıp, «Nasıl, sence oldu mu?» diye sordu.

Ben ise dikkatle İbrahim'i izliyordum. Gözlerinin içinden hiçbir şey anlamamış olduğu okunuyordu.

Abdürrahim, «Ben böyle güzel özetleyemezdim. Çok daha uzun boylu bir anlatıma girerdim.» dedikten sonra, bu durumda metafizik dünya görüşünün yanılgısını, ön yargılı davranmaksızın ortaya serebileceğimizi söyledi.

Rahmi, «Eğer kesinlikle diyalektikten yana çıkarsan ön yargılı olursun.» diye Abdürrahim'i uyardı.

Abdürrahim, «Olabildiğimce yansız bir tutum takınırım.» diyerek başladı, «Metafizik görüşlü felsefelere göre, her varlık ya da olgu her zaman kendisinin aynıdır. Bir şey hiçbir zaman "başka bir şey" olamaz. Bir şey ya doğrudan kendisidir ya da kendisinden başkasıdır. Düalizm denilen yaklaşım da işte tam olarak budur. Sadece iki karşıtın varlığıyla yetinir ve bu ikisi arasında herhangi bir analiz - sentez ilişkisi de kuramaz.»

Sıtkı, «Zaten öyle olması gerekmiyor mu?» diye bir çıkış yaptı. Sofradan bir bıçak aldı. «Örneğin bu bir bıçaktır. Bıçaktan başka bir şey olamaz.»

Abdürrahim bir an durdu. Sinirlenmemeye çalıştığını sezdim. Biraz abarttığı ve bizim pek alışık olmadığımız, sanki *"Uslu ol, yoksa seni döverim."* gibisinden bir anlatıma girişti.

«Biraz dinlersen anlayacaksın.» dedi, «Sen ona bıçak diyorsun ama hiç bıçak kullanmamış olan birisi, onun sadece bir metal parçası olduğunu söyleyebilir. Yemekte kesme işi yapmadan çatala yardımcı olur. Sırf kesmek için değil, tereyağı gibi yumuşak nesneleri yaymak için de kullanılır. Gerektiğinde bir tornavida gibi de kullanmayı deneyebilirsin. Gerektiğinde sapıyla bir küçük çivi çakılabilir. Zarf açacağının yerine de geçebilir. Ateşe atarsan eriyip bir metal alaşımı olur. Demek ki sadece bıçak değil, aynı anda başka birçok şeydir.»

Sıtkı sesini çıkarmayınca, Abdürrahim önceki sözüne döndü. «Diyalektik düşünce biçimi, metafiziğe ya da düalizme tam karşıt olarak şunu söyler: Hiçbir şey hiçbir anda kendisinin tıpkısı değildir. Her şey her an bir başka şeydir çünkü sürekli olarak değişmektedir. Fakat bir şey aynı zamanda hem kendisidir hem de karşıtıdır.»

Bu kez Ömer, «Sonuncusu çelişkili olmadı mı?» dedi.

Abdürrahim, «Öyle gibi görünüyorsa da değil» diyerek açıkladı, «Çünkü her şeyin kendisinden sonra olacak şey, öncekini de bünyesinde taşır. Şöyle dersem belki daha kolay anlaşılır: Bir sentez, tez ile antitezin çatışmasından oluşur ama içeriğinde önceki tez ile birlikte ona karşıt olan antitez de vardır. Oluşan sentez ne önceki tezin ne de antitezin aynısıdır. Bu nedenle her ikisine de karşıt düşer.»

Sustu. Durdu. Sordu: «Anlatabildim mi?»

Aslında Abdürrahim çok iyi anlatmıştı ama ben gençlerin anlamış olduklarından kuşkuluydum. "Acaba bir yolunu bulup bu konuyu burada kessek daha iyi olmayacak mı?" diye düşünüyordum.

Gençlerin bilgi bakımından yetersizliği, hele İbrahim'in bunu açıkça sergileyişi, Sıtkı'nın ısrarcı tutumu, Ömer'in anlama güçlüğü, akşamın tadını kaçırıyordu. Rahmi keşke bu gençleri hiç getirmeseydi. Kendi hesabıma tasarlamış olduğum bilgiyi alamıyordum. Eğitmen durumuna düşmüş gibiydim.

Rahmi'ye kızmıştım. Burada konuyu görüşmek ve tartışmak değil, bilmeyenlere anlatmakla uğraşıyorduk. Zamanımızı boşa harcıyorduk. Elbette birilerini eğitmek, onları düşünce ilkelerine alıştırmak yararlı bir iş sayılırdı ama sırası değildi. Eğer bunu öngörerek başlasaydık, başka olurdu. Ben buraya bir şey öğrenmek için gelmiş ama bildiklerimi öğretir duruma düşmüştüm.

Ben bunları düşünürken, Abdürrahim sözüne devam ediyordu.

«Metafizik ya da düalist dünya görüşüne uygun bir felsefe, kavramları bütünden soyutlayarak inceler. Aynı anda var olan iki zıt kavramı birbirlerinden apayrı, bağımsız olarak ele alır.» deyiverdi.

Beklediğim oldu.

Sıtkı «Doğrusu bu değil mi?.. Öyle olması gerekmez mi?» diye karşıt görüşünü patlattı.

Soru sormamıştı. Abdürrahim'in dediğine aykırı bir görüş ileri sürüyordu ama Abdürrahim bunu iyi niyetli, saf bir soruymuş gibi aldı.

«Hayır!.. Doğadaki ya da toplumdaki hiçbir olay ya da olgu çevresindeki koşullar ile ilişkisiz ve onlardan bağımsız olarak düşünülemez» dedi, «Öyle yapılırsa, olay ve olguların tümü kavranamaz. Yanılgıya düşülür. Kavramlar gerek karşıtları gerekse bütünleriyle birlikte incelenmelidir.»

Rahmi söze girme gereğini duydu. «Bizim için asıl önemli olan kavramlar değil, yasalardır. Kavramlar yasaları daha iyi anlamak için kullanılır» dedi, «Biz, birbirine karşıt olan bu her iki dünya görüşünün doğa yasalarını nasıl incelediğine bakmalıyız. Çünkü felsefeden yararlanıyoruz. Bu yüzden ondan sık sık söz ediyoruz ama asıl konumuz felsefe değil, gerçeklerin araştırılmasıdır.»

Abdürrahim'den de sözü eksenine getirmesini istiyordu.

Abdürrahim bunu anlamakta gecikmedi. «Peki! Madem öyle istiyorsun, öyle yapalım.» diyerek, şöyle bir açıklamada bulundu: «Metafizik dünya görüşüne göre bilimsel bir yasa, nesnel koşullarla değişemez. Çünkü bir yasa ya vardır ya yoktur. Hem var hem yok olamayacağına göre, eğer varsa sonsuza dek hiç değişmez. Yoksa da sonsuza dek yok olarak kalacaktır.»

Sıtkı atılıp, «Elbette!.. Buna da karşı çıkmayacaksınız sanırım.» dedi.

Konuşmanın elektriklenmesini önleyebilmek için araya girip, «Cemil Sena Ongun'un bu konuda da bir özdeyişi var ama sizi bıktırmış olabilirim.» dedim.

Rahmi hemen, «Olsun!.. Söyle.» dedi.

Ses tonundan, Sıtkı'nın karşı çıkışlarından ötürü onun da sıkılmış olduğu anlaşılıyordu.

Uzanıp çantamdaki dosyadan bir kâğıt seçtim.

«Burada şöyle diyor: **"Metafizik düşüncelerin ulaşabileceği en büyük gerçek şu olsa gerektir: Sonsuzluğun sonu gene sonlu bir sonsuzluktur."**... Aslında belki güzel bir söz ama biraz yorum ister, değil mi?..»

Rahmi aradığını bulamamıştı. «Şimdi bir de "sonsuzluk" kavramına girersek bu işin içinden hiç çıkamayız. Sırası değil.» dedi.

Abdürrahim ise, «O söz açıkça metafizik dünya görüşüne uygun bir düşünce yönteminin düştüğü yanılgıyı ortaya koyuyor.» diyecek olduysa da Rahmi'ye bakıp, «Kusura bakma!» demekten de kendini alamadı. Sözünü şöyle sürdürdü:

«Metafiziğe ya da düalist bir anlayışa dayanan bir düşünce tarzı, varlık ya da olguların değişmezliğini öngörür. Değişmenin yalnızca bir biçim ya da durum değiştirme olduğunu, eylemin ise yer değiştirmeden başka bir şey olmadığını ileri sürer. Diyalektik düşünce ise, doğadaki her şeyin ve her olayın içyapısında sürekli çelişkiler bulunduğunu, değişimi bu içsel çelişkilerin yarattığını belirtir.»

Yanımda oturan Sıtkı bir şey demediyse de ona göz ucuyla şöyle bir bakınca, Abdürrahim'in dediklerine kesinlikle katılmadığını anladım. Elbette katılmak zorunda değildi ama bana göre aslında bu konuyu yeterince, belki hiç bilmeyişinden ileri geliyordu. Abdürrahim ise bunun farkında değildi. Her zamanki gibi başını almış gidiyordu:

«Dolayısıyla, olaylar ve olgular yalnızca birbirleri arasındaki çelişkilerle değil, kendi içlerindeki çelişkiler de göz önüne alınarak incelenmelidir. Çelişkilerin oluşturduğu değişim de incelenmelidir. Az önce Rahmi'nin değinmiş olduğu üzere, her an hem kendisinin aynı hem de kendisinden ayrı olma durumunda bulunan her şey, kendisini değiştiren öğeleri de kendi bünyesinde taşır. Bu çelişki ve değişimin sonunda, doğadaki her şey bir nicelik değişmesinden bir nitelik değişmesine sıçrayarak gelişir. Bu nedenle de her olay ve her olgu ancak kendi koşulları altında geçerlidir. Dün birer "yasa" olarak bilinen gerçekler, bugün artık sadece birer kör inanç haline dönüşmüş olabilir. Bugünün yasaları da aynı biçimde yarın geçersiz olabilir. Nitekim evrim doğrultusundaki değişim hep sürecektir.»

Sustu. Kısa bir sessizlik oldu.

Rahmi «Bitti mi?» diye sordu.

«Bitmedi ama sonrasına geçmeden burada duralım.»

Rahmi de «İyi» diyerek onayladı ve teker teker genç mühendislere baktı.

Ses çıkaran yoktu.

«Anladınız mı?» diye sordu.

Bence yine anlamamış oldukları belliydi ama Rahmi'nin daha önce söylemiş olduğunu ya unutmuşlardı ya da göz ardı ediyor ve anlayamamış olmayı kendilerine yediremiyorlardı.

Sessizlik biraz daha sürdü.

Az sonra İbrahim, «Şu "nicelikten nitelik değişmesine sıçramak" ne demek oluyor?» diye sorma cesaretini gösterdi.

Abdürrahim bunu açıklardı ama «Ben anlatırsam iyi anlaşılmayabilir. Belki Rahmi daha iyi anlatır.» diyerek, topu ona attı.

Rahmi sofradaki bıçaklardan birini alıp masanın kenarına dikey gelecek biçimde yerleştirdi. Sonra masadan dışarı doğru ağır ağır itti. «Bak... Bu bıçak şu anda masanın üzerinde. Onu düşmeye hazırlıyorum.» diyerek, biraz daha itti. «Hâlâ düşmedi. Sonunda düşecek ama düşme olayı ağır ağır olmuyor; sadece bunun için hazırlanıyor.» dedi.

Biraz daha itti. Biraz daha… Bıçak sonunda yere düşünce, «İşte, gördünüz ya!» dedi, «Birdenbire düştü. Bu "değişim" denilen olay için gereken "nicelik" birikimi önceden hazırlanmıştı. Masanın üzerindeyken bu onun önceki niteliğiydi. Şimdiki niteliği ise yerde oluşu. Nicelikten niteliğe geçiş ya da sıçrama işte böyle bir olaydır.»

Kimseden ses çıkmıyordu. Abdürrahim'den bile… Gençler bu basit örneği pek anlamamış gibi duruyorlardı.

Rahmi bir örnek daha vermek istedi.

«Ağzına kadar doldurulan bir bardağa tek bir damla daha eklenmesi üzerine birdenbire taşması gibi» dedi.

Genç mühendisler için bu örnek daha anlaşılır olmuştu.

Ömer, «Orada suyun yüzey geriliminin aşılması var» diye mühendis kafasıyla bir açıklama yapınca, Rahmi «İyi ya!.. İşte o» dedikten sonra Abdürrahim'e dönerek, «Görüyorsun ki genç dostlarımız somut hatta fiziksel anlatımlar yapılınca konuyu çok daha iyi kavrıyor. Sen de anlattıklarını böyle örneklerle açıklayamaz mısın?» tarzında bir ricada bulundu.

Açıkça, anlatımını basite, güncel yaşama indirgemesini istiyordu.

Abdürrahim «Bir örnek düşüneyim**…**» dedi. «Metafizik düşünce yönteminin yanılgısı temel olarak nereden kaynaklanıyor?.. İlişki ve bağıntıların göz ardı edilmesi hatta yadsınmasından... Oysa ilişki ve bağıntıları bilmek zaten gerçekleri bulmak ile özdeştir. Örneğin "Anne, annedir. Başka bir şey değildir." diyebilir miyiz?»

Abdürrahim'in gözlerini Sıtkı'ya dikmişti. Sorusunu öncelikle ona yönelttiği anlaşılıyordu.

Sıtkı bunun farkına varınca, «Anne bir kadındır.» dedi.

Abdürrahim, «Orası kuşkusuz... Baba da bir erkektir. Burada kelime oyunu yapmıyorum. Gelmek istediğim nokta başka. Aynı şekilde "Çocuk, çocuktur." diyebilir miyiz?» diye sorunca, Sıtkı sanırım bir oyuna düşmüş olmamak için bir süre düşündü. Sonunda, «Evet!.. Olabilir.» dedi.

Acaba bunun ardından ne gelecekti?

Abdürrahim merakını gidermekte gecikmedi. «Metafizik yöntemle düşünürsek bunların birbirlerinden bağımsız, ayrı ayrı nesnel kavramlar olarak nitelendiğini görürüz.» dedi, «Diyalektik düşünceye göre ise çocuk anne olmadan, anneçocuk olmadan yoktur. Annesiz çocuk, çocuksuz anne tanıtlanamaz ve kavranamaz. Çünkü çocuk anneyi, anne çocuğu oluşturur.»

Sıtkı, «Bu anlatım tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan tarzı bir şey» dedi, «Nereden başlarsanız ona göre bir yere doğru gidersiniz. Anasız babasız çok çocuk vardır. Çocuksuz ana babalar da vardır.»

Abdürrahim, «İşte metafizik türdeki düşüncenin yanılgısı ortaya çıkıyor.» diyerek, sevinçle ellerini ovuşturdu. Neşelenmişti. «Bir anne yoksa, bir baba yoksa, çocuk nasıl olur?.. Olamaz! Anası ve babası bilinmeyen çocuklar olabilir ama hepsinin de mutlaka bir anası, bir babası vardır. Dünya yüzünde "çocuksuz bir ana baba" diye bir şey olamaz. Çünkü ancak bir çocukları doğduğu zaman "ana ve baba" olurlar. Çocuk doğmadan önce onlara sadece "erkek" ve "kadın" denebilir.»

Sıtkı, «Hani kelime oyunu yoktu?.. Bu açıkça kelime oyunu...» diyerek yakındı, «Eğer diyalektik dediğiniz şey buysa, anlaşılıyor ki o da ancak bilinen bir şeyi başka türlü söylemekten ileri gitmiyor.»

Abdürrahim'in yüzü bembeyaz gibi oldu. Az önceki neşesi kaçmıştı.

Rahmi bu işin kötüye gideceğini fark etmiş olsa gerek hemen araya girdi.

«Çekişmeyelim lütfen... Verilen örnek uygun düşmemiş ya da iyi anlaşılmamış olabilir.» diyerek, aralarını bulmaya çalıştı. «Ancak şunu çok iyi bilmeliyiz: Bilim de felsefe de çağlar boyunca hem birçok atılım hem yıkıntılar geçirmiştir. Her keresinde öncekinin üzerine bir yenisi inşa edilmiştir. Tıpkı birtakım eski uygarlıkların üzerine yenisinin kurulması gibi... Geçmişte erişebileceği en yüksek düzeye erişmiş olduğu sanılan bilim ya da felsefe, bir duraklama dönemine girdiğinde kısır tartışmalara, verimsiz didişmelere sahne olmuştur. Bu arada birbirleriyle de boğuşmuşlardır. Sonradan gelişen bilim ve felsefe ise el ele verip eskilerin yanılgılar kümesinden hatta boş inançlardan başka bir şey olmadığını kanıtlamıştır.»

Ömer, «Bu dediğiniz sanırım sadece felsefede olabilir.» sözüyle araya girip, «Hiç bilimde, teknikte örneği var mı?» diye sordu.

Rahmi «Olmaz olur mu?.. Hem felsefeden çok daha fazlası var.» diyerek şöyle bir açıklama getirdi:

«Hemen herkesin bildiği fizik örneği belki de en belirgini, en kolay anlaşılanıdır. O da Newton'un çekim kuramıdır. Biliyorsunuz ki Einstein bu kuramın birçok bakımdan geçersiz olduğunu kanıtlamıştır. Sonra **Stephen Hawking** diye bedensel engelli bir adam çıkmış, Einstein'ın yanılgılarını ortaya sermiştir.»

Ben de «Dolayısıyla bir zamanlar "gerçek" sanılan bir şey aslında bir "gerçek benzeri" idi» deyiverdim. Rahmi, «Doğru!» deyip ekledi. «Şimdi hepinizin birden bir konu üzerinde düşünmesini istiyorum: En önemli gerçek nedir?»

Hiç kimseden ses çıkmayınca, Rahmi «Evet, düşünmek gerek.» dedi.

Ben buna bir yanıt verebileceğimi söyleyince, Rahmi «Yok hayır!.. Yanıtı hemen bugün, üstelik bu ortamda bulmayalım, düşünelim ve bir sonraki buluşmamızda herkes düşüncesini belirtsin.» diyerek beni engelledi. «Bugünlük artık burada keselim mi, ne dersiniz?»

Ömer, «Çok iyi olur... Bana hayli ağır geldi.» dedi.

Sıtkı ise, «Bence, kusura bakmasın ama Abdurrahman Bey'in anlattıkları sırf teori... Ben bunları gerçeklerle bağdaştıramadım. Bana uydurmaca gibi görünüyor.» diyerek, bilmeden Abdürrahim'in can damarına bastı.

Abdürrahim adının yanlış söylenmesi üzerine mutlaka düzeltilerek söylenmesini isterdi ama her nedense bu kez ses çıkarmadı. Bir ekmek parçası alıp tabağını temizlemeye koyuldu.

İbrahim susuyordu. Rahmi, «Sen ne dersin İbrahim?» diyerek üzerine gitti.

«Bence bu gibi konuları anlayabilmek için, Sıtkı'nın dediği gibi sırf teori bile olsa önce bilgi edinmek gerekiyor.» deyince, Rahmi, «Peki öyleyse, dediğim gibi bu konuyu şimdilik burada böylece bırakalım ve bir sonraki buluşmamızda "bilgi edinmek" konusu üzerinde görüşelim. Buna ne dersiniz?» diye sordu.

Gençler istekli görünmüyordu. İsteksizliklerini belli etmemeye çalışıyor ama beceremiyorlardı. Gerçeklerin nasıl araştırılması gerektiğine ilişkin konu onlara hiç de çekici gelmemişti. Belki de gerçekleri araştırmak değil, bulunmuş gerçekleri öğrenmek onlara daha elverişli gelebilirdi. Bilgi edinmek iyi olabilir ama bunun nasıl olacağı üzerinde görüşmek de can sıkardı.

Nitekim çoğu insan salt öğrenmeyi ister. Önce bir şeyin nasıl öğrenilmesi gerektiğini öğrenmek ise hiç işine gelmez. "Armut piş, ağzıma düş." gibi...

O günün deneyiminden sonra onlarla böyle bir görüşme yapmaya ben de pek hevesli değildim. Buna karşın «Ne zaman?» diye sordum. Rahmi'nin her nedense bu gençlerin düşünsel gelişimine katkıda bulunmaya önem verdiğini fark etmiştim. Acaba onları ileride derneğe alınmaları için girişimde bulunmayımı düşünüyordu?

Nitekim Rahmi hemen atılıp, «Haftaya bugün iyi mi?» diye işi âdeta "oldu bitti"ye getiren bir öneride bulundu. Gençler seslerini çıkarmayıp boyun bükünce, bana dönerek, «Yine burada buluşabilir miyiz?» diye sordu.

Bunu neden bana soruyordu ki? Mutlaka bir niyeti vardı. Bozuntuya vermedim. "Buna ben karar veremem ki." demedim.

«Sanırım olur» dedim, «Burası boş değilse başka bir yer ayarlarız.»

Rahmi «O zaman kalkalım» deyince, «Durun yahu!» diye karşı çıktım. «Kahvemizi içmedik.»

Rahmi, «Zararı yok.» diyerek bir an önce gitme dileğinde olduğunu gösterdi. «Bu gece çok oyalandık. İbrahim, Sıtkı ve Ömer yarın erkenden şantiyeye gidecek. Geç kalmayalım. Bir sonraki görüşmemizde konuya dolaysız gireriz.»

«Erkenden şantiyeye gitmek gerekiyorsa hafta sonu, Cumartesi akşamı buluşsak daha iyi olmaz mı?» dedim. Bu benim de işime gelirdi.

«Peki, öyle yapalım» dedi Rahmi.

Kalktık.

Abdürrahim ile ben gençlerle teker teker el sıkıştık. Bir şey konuşmadık.

Çıkarlarken, Rahmi bana *"Sen hesabı hallet. Sonra paylaşırız."* gibi bir işaret çaktı. Ben de ona *"Olur!"* gibisinden karşılık verdim.

Rahmi, «Tamam, anlaşıldı... Hoşça kalın. Önümüzdeki hafta Cumartesi günü aynı saatte burada buluşuruz.» dedi.

Çıktılar.

***

Onlar gider gitmez Abdürrahim boşalıverdi: «Nereden bulmuş Rahmi bu çaylakları?»

«Kendisine sorarsın. Sizin şantiyeden getirmiş.»

«Bunları işe kim almışsa!.. Çok sıkıldım. Bir sonraki toplantıya ben katılmasam olmaz mı?»

«Neden olmasın. Rahmi'ye söyle.»

«Yok, sen söyle.»

«Peki. Ben usulünce söylerim.»

Zaten böyle olacağını bildiği için Rahmi onun bu buluşmaya katılmasını bile istememişti. «Hadi birer kahve içelim. Hem seninle görülecek bir başka hesabım var.» dedim.

«Nedir o?»

«Diyalektik... Bu konuyu bitiremedik. O bitmeyince "gerçek" konusu da hiçbir yere bağlanamadan kaldı. Şunu sıcağı sıcağına ikimiz baş başa biraz görüşelim istiyorum. Ne dersin?»

Saatine baktı. «Biraz geç olmuş ama hiç olmazsa şu tatsız yemeğin üzerine bir tatlı yemiş oluruz.» diyerek kabul etti. O konuda konuşmaya itiraz etmezdi.

Lokalin bar bölümüne geçtik.